

В. В. Силкін,
здобувач кафедри міжнародної економіки, Кримський економічний інститут ДВНЗ
"Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

У статті розглянуто теоретичні питання територіальної структури регіону. Дано критичний огляд тлумачень поняття "територіальна структура". Проаналізовано елементи територіально-галузевої структури господарства регіону. Встановлено роль кластерних об'єднань у формуванні та розвитку територіально-галузевої структури регіону.

The article considers the theoretical aspects of territorial structure of the region. Critical review of interpretations of the term "territorial structure" is given. Elements of the territorial and sectoral structure of the economy of region are analyzed. The role of cluster mergers is set in the formation and development of territorial and branch structure of the region.

Ключові слова: територія, галузь, територіальна структура, територіально-галузева структура, територіальна організація, регіон, регіональна економіка, кластерні об'єднання.

Key words: territory, branch (industry), territorial structure, territorial and sectoral structure, territorial organization, region, regional economy, cluster mergers.

ВСТУП

Здійснення ефективного управління регіональним розвитком базується на комплексному оцінюванні природно-ресурсного (у т.ч. паливно-енергетичного), трудового, виробничого, науково-технічного, фінансового потенціалу територіально-просторових утворень та встановленні пріоритетів розвитку, а також втілення їх у стратегії та програми.

Розробка комплексної стратегії соціально-економічного розвитку регіону передбачає проведення детального аналізу не тільки галузевої, а й територіальної структури господарства регіону задля виявлення пріоритетних для розвитку видів економічної діяльності та форм організації господарювання у залежності від встановлених національних цілей розвитку та регіональних інтересів.

Системний аналіз територіальної та галузевої структури регіону, що склалася, слід розпочати з дослідження її теоретичних основ задля виявлення пріоритетної для розвитку галузевої структури регіону, встановлення удосконалених форм територіальної організації продуктивних сил. У зв'язку з цим актуальність означеного кола питань підвищується, а зацікавленість у їх вирішенні зі сторони науковців, політиків та топ-менеджерів посилюється та набуває особливого значення серед проблем регіонально-просторового розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження основ формування територіально-галузевої структури регіону в сучасних умовах господарювання. Задля досягнення встановленої мети необхідно вирішити ряд завдань:

Таблиця 1. Теоретичні підходи до тлумачення поняття "територіальна структура" *

Автор	Визначення поняття
Ольшанська О.В., Фащевський М.І., Білоконь І.В. [14, с. 104]	«Територіальна структура господарства характеризує певні співвідношення між різними утвореннями виробничої, інфраструктурної, соціальної сфер, а також систему взаємозв'язків між ними». Територіальну структуру господарства слід розглядати у взаємозв'язку з територіальною організацією як «просторовим впорядкуванням діяльності різних суб'єктів господарювання (на засадах раціонального використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, подолання диспропорцій у розміщенні джерел сировини, палива, енергії, місць виробництва та споживання продукції)».
Стеченко Д.М. [19, с. 142]	«Структура суспільного виробництва ... характеризується ... співвідношеннями територіальними – у розміщенні виробництва в окремих економічних регіонах (областях)».
Добровольська О.П. [3, с. 88]	«Територіальна структура економіки регіону базується на системі просторових відносин, що склалися під впливом територіального поділу праці і визначаються співвідношенням окремих галузей (секторів) економіки між територіальними одиницями, що входять у склад територіальної системи. Використання природних, соціальних, матеріально-технічних і інших видів ресурсів приводить до просторової локалізації виробництва, спеціалізації регіонів і формуванню територіальних виробничих комплексів різних типів. Територіальні відмінності останніх визначають формування різноманітних елементів у вигляді галузевих і інтегральних виробничих комплексів».
Бережна І.В. [1, с. 24-25]	«Територіальна структура визначається як сукупність сталих зв'язків територіального утворення, які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних його якостей при різноманітних внутрішніх і зовнішніх змінах».
Шевчук Л.Т. [22, с. 31]	«Територіальна структура – це такий поділ географічного утворення (країни, регіону) на чітко виражені елементи, кожен з яких виконує певну функцію у розвитку даного географічного утворення, і ця функція у тій чи іншій мірі пов'язана з географічним положенням елемента на досліджуваній території. ... одне і теж саме територіальне утворення може мати декілька різноманітних територіальних структур».

* складено автором.

Стеченко Д.М. територіальну структуру розглядає як співвідношення видів економічної діяльності за областями країни [19, с. 142], що з нашої точки зору, відображає сутність регіональної структури національного господарства країни, встановленої за галузями господарювання.

— проаналізувати різні точки зору щодо тлумачення поняття "територіальна структура";

— розкрити питання формування територіально-галузевої структури господарства регіону, встановивши її основні елементи;

— визначити роль та значення кластерних об'єднань у формуванні та розвитку територіально-галузевої структури регіону.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Питання дослідження соціально-економічного розвитку регіонів та встановлення їх стратегічних пріоритетів не є новими для наукових шкіл регіональної економіки та для представників політикуму в Україні. Проте актуальність цих питань з кожним роком підвищується, що пов'язано з поступовою реалізацією Концепції державної регіональної політики [20] та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [12], що націлена на подолання суттєвих територіальних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Підвищення зацікавленості до проблем регіонального розвитку задля вироблення їх стратегічних орієнтирів призвели до формування відповідного нормативно-правового забезпечення [5—8] дій органів державної влади та реорганізації самої адміністративної системи — формування Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства.

Дотримання стратегічного підходу щодо розвитку регіонально-просторових утворень передбачає встанов-

лення перспективних для розвитку галузей економіки та відповідно формування оптимальної галузевої структури господарства регіону, що задекларовано у стратегіях соціально-економічного розвитку на регіональному рівні. При цьому питанням формування оптимальної територіальної структури регіону та встановлення удосконалених форм організації продуктивних сил приділяється менше уваги при їх суттєвій вагомості у вирішенні проблем територіально-просторового розвитку країни загалом.

Дослідження територіальної структури регіону необхідно починати із вивчення ряду теоретичних аспектів, зокрема щодо її встановлення, що є необхідним у процесі формування оптимальної територіально-галузевої структури регіону. Трактуювання поняття "територіальна структура" напряду залежить від розуміння понять "територія" та "простір", зокрема "економічний простір".

Територію (в перекладі з латини — territorium) розглядають як "земельний простір з певними межами" [11, с. 731; 2, с. 1163]. При цьому виділяють митну, поштову та економічну територію як ключові терміни, що використовуються в міжнародній практиці. Економічна територія включає територію адміністративного управління країни, де здійснюється товарно-грошовий обіг вільно; повітряний простір; територіальні води та континентальний шельф у відношенні яких дана країна має виняткове право на виловлювання риби, видобуток сировини, палива тощо; "територіальні анклав" закордоном, тобто економічні зони у інших державах, які використовуються цією країною на орендній основі або шляхом

купівлі власності для дипломатичних, військових, наукових та інших цілей; зони, вільні від митного контролю" [2, с. 1163].

Визначення понять "територія" та "економічна територія" пов'язане з поняттям "простір", зокрема "економічний простір". Простір розглядають як "1) об'єктивну реальність, форму існування матерії, що характеризується протяжністю та обсягом; ... 2) поверхня, земельна площа" [11, с. 573]. У свою чергу економічний простір — це, по-перше, "господарська система, розвиток якої взаємозумовлений зв'язками між природою і суспільством та економічними відносинами між суб'єктами підприємництва", по-друге, "сфера господарської діяльності в межах певного середовища" [14, с. 37—38].

Таким чином, за показниками вимірювання (довжина, ширина — показники протяжності та площі, висота та глибина — показники об'єму) та сутнісними характеристиками поняття "економічна територія" та "економічний простір" дещо співпадають. Саме у межах території, що встановлена з економічної точки зору, формується територіальна структура. На регіональному рівні це економічна територія регіону, тобто певної одиниці відповідно до адміністративно-територіального поділу країни. А у межах регіонального економічного простору територіальна структура функціонує та розвивається, тобто встановлюються взаємовідносини між суб'єктами господарювання, органами державної влади на місцях та відповідно кінцевими споживачами виробленої продукції та наданих послуг даної території регіону.

Встановлення регіонального економічного простору підпорядковано ряду закономірностей, що безпосередньо впливають на процес формування територіальної структури регіону, видозмінення її елементів, а саме [14, с. 38—39]:

— взаємозалежність та впорядкованість елементів регіонального економічного простору стосовно один одного;

— підвищення ролі та значення територіальної інфраструктури (зокрема житлово-комунального обслуговування) як об'єднуючої ланки елементів регіонального економічного простору;

— встановлення диспропорцій у розвитку елементів регіонального економічного простору різних регіонально-просторових утворень;

— розширення меж регіонального економічного простору у зв'язку з активізацією господарської діяльності підприємств регіону.

Таким чином, встановлення сутнісних характеристик понять "економічна територія" та "економічний простір" свідчить про єдність, проте не тотожність цих категорій. Перше поняття у більшій мірі використовують при розкритті питань державного адміністрування, зокрема на міжнародному рівні, а друге — при вирішенні проблем економічного розвитку, вивченні господарських процесів. Це дозволяє перейти до дослідження поняття "територіальна структура". Визначення поняття "територіальна структура" також не є єдиним (табл. 1).

Цікавим є підхід щодо розуміння поняття "територіальна структура" господарства регіону, сформований

О.В. Ольшанською, М.І. Фащевським, І.В. Білоконем, які розглядають її як "комплексну взаємодію таких компонентів: природно-ресурсного потенціалу, населення, виробничих та обслуговуючих структур, соціальної інфраструктури" [14, с. 104], що пересікається з трактуванням поняття "галузева структура", яка, на їх думку, визначається встановленням співвідношень за видами економічної діяльності.

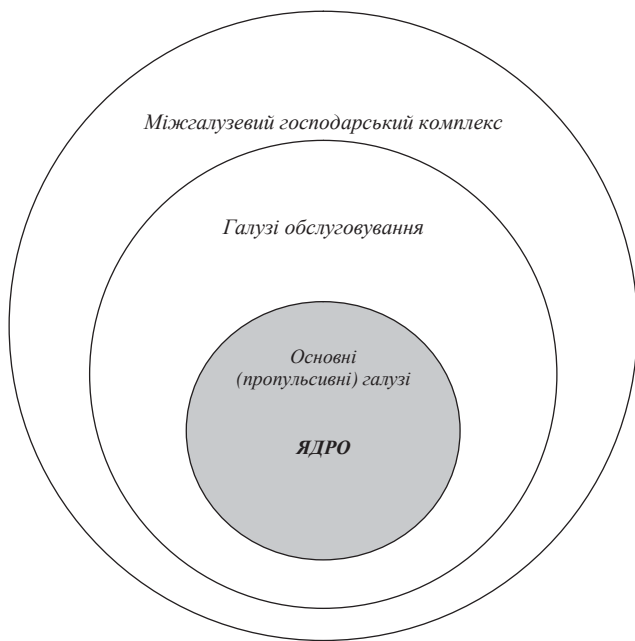
На думку О.П. Добровольської, територіальна структура господарства регіону передбачає просторову організацію різних видів виробництва на його території зі встановленням тісних взаємозв'язків між економічним(и) центром(ами) регіону та ареалами [3, с. 88], тобто його віддаленими ділянками, зорієнтованими на видобуток та первинну переробку сировини, та ринками споживання продукції кінцевими покупцями. Співвідношення економічного центру та периферії веде до виникнення різних типів територіальної структури господарства регіону та, в результаті, формування міжгалузевих господарських комплексів.

За результатами критичного огляду визначень поняття "територіальна структура" встановлено, що процес формування територіальної структури господарства регіону безпосередньо пов'язаний зі встановленням його галузевої структури. При цьому, якщо формування галузевої структури господарства регіону базується на проявах суспільно-територіального поділу праці, то встановлення територіальної структури залежить від розвитку основних форм суспільної організації праці (спеціалізація, комбінування та кооперування), традиційних та нових форм розвитку продуктивних сил регіонально-просторового утворення.

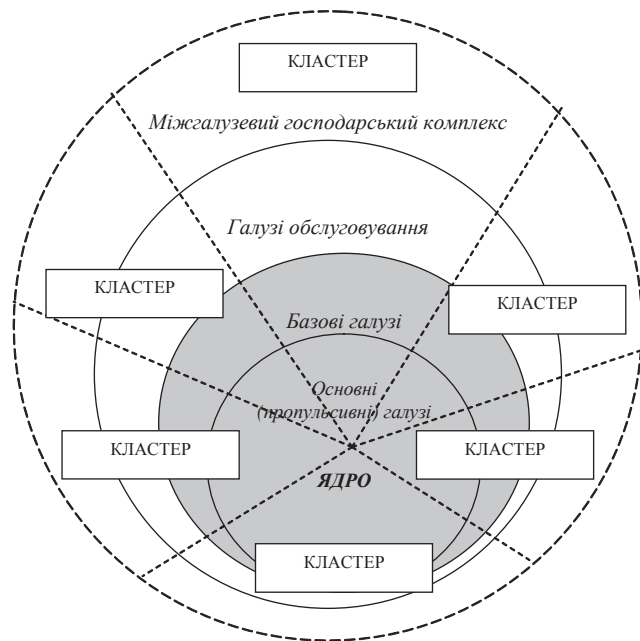
Впливає, що із вищевикладеного, з нашої точки зору, територіальна структура складається під впливом територіально-просторових зв'язків і визначається співвідношенням форм організації та розвитку продуктивних сил регіонально-просторового утворення з урахуванням їх галузевої та функціональної направленості. Таке визначення є коректним для трактування сутності територіальної структури, що склалася на регіональному, а не на національному рівні. У межах національного господарства у більшій мірі визначають структуру національної економіки за видами економічної діяльності [3] та за регіонами країни [19].

Взаємообумовленість галузевої та територіальної структури регіону, їх оптимізація та встановлення тісного взаємозв'язку між їхніми елементами позитивно позначається на регіональному розвитку, а саме приводить до підвищення комплексності розвитку продуктивних сил регіону. При цьому, комплексний розвиток продуктивних сил — це "заснований на раціональній спеціалізації економічно ефективний тип розвитку продуктивних сил, який характеризується взаємопов'язаністю, пропорційністю, збалансованістю поєднання галузей, виробництв і споживачів в економічному циклі, раціональним ресурсоспоживанням та оптимальною щодо цього територіальною організацією економічної діяльності" [9, с. 93].

Таким чином, галузева та територіальна структура господарства нерозривно пов'язані між собою, тому



Традиційна модель територіально-галузевої структури регіону (на основі міжгалузевих господарських комплексів)



Сучасна модель територіально-галузевої структури регіону (на кластерній основі)

Рис. 1. Моделі територіально-галузевої структури господарства регіону*

* складено автором.

формування територіально-галузевої структури господарства, як правило, розглядають як єдиний процес. Як і галузева, так і територіальна структура господарства регіону може змінюватись, що проявляється, у першому випадку, у зміні галузевих орієнтирів розвитку економіки регіону, а у другому випадку, у поступовому відмиранні розвинутих та встановленні нових форм організації та розвитку продуктивних сил регіону.

На думку ряду вчених-регіоналістів О.В. Ольшанської, М.І. Фащевського, І.В. Білоконя, саме ефективна територіальна організація є одним із ключових факторів регіонально-просторового розвитку, яка "відображає територіальні форми існування його економічної системи та взаємозв'язку її складових, а також значно зумовлює специфіку управління господарською системою" [14, с. 103].

Основними проявами територіальної структури господарства, що вже склалася на регіональному рівні, є налагоджене функціонування усіх її елементів, зокрема міжгалузевих господарських комплексів, під яким слід розуміти "сукупність галузей, які беруть участь у реалізації народногосподарських програм і виробляють однотипну продукцію" [4, с. 803]. На думку Добровольської О.П., міжгалузеві господарські комплекси формують єдині напрямки розвитку економіки регіонів країни у розрізі їх галузевої систематики продуктивних сил [3, с. 88].

У конкурентних умовах господарювання альтернативною формою організації виробничих сил регіону виступають кластерні об'єднання, що приходять на зміну міжгалузевим господарським комплексам та характеризуються схожими особливостями функціонування, а саме єдністю планування та управління.

Кластер визначають як "добровільне об'єднання фірм у певній сфері підприємництва, пов'язаних між собою технологічно і, як правило, за ознакою географічної близькості" [17], яке націлене на підвищення конкурентоспроможності виробництва за рахунок активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, що веде до включення нових учасників господарського процесу. Отже, кластер "представляє собою групу географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів та інших організацій, які взаємодоповнюють один одного та посилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера у цілому" [15, с. 15].

На нашу думку, саме територіально-галузеві кластери виступають як об'єднання підприємств однієї функціональної направленості задля підвищення технологічної ефективності виробництва, продуктивності праці та конкурентоспроможності виробництва та товару при здійсненні випуску одного чи декілька видів продукції та збереженні їхньої юридичної самостійності. У зв'язку з цим при організації кластерного об'єднання його учасники одночасно виступають у якості партнерів та конкурентів на регіональному ринку. Існуючі організаційно-правові форми виробництва не дають змоги досягнути означених цілей та суттєвих конкурентних переваг при формуванні і функціонуванні виробничих структур одного з будь-яких найбільш розповсюджених типів організації.

Таким чином, формування традиційної територіально-галузевої структури господарства регіону ґрунтується на функціонуванні міжгалузевих господарських комплексів різної функціональної направленості

та типу. Кластерні об'єднання слід розглядати як перспективну форму організації продуктивних сил та формування сучасної територіально-галузевої структури господарства певного регіонально-просторового утворення з урахуванням факторів впливу зовнішнього та внутрішнього конкурентного середовища функціонування (рис. 1).

Традиційна модель територіально-галузевої структури господарства регіону передбачає формування галузевих або ж інтегральних міжгалузевих господарських комплексів із чітким встановленням їхнього галузевого складу та меж функціонування на регіональному рівні. Структура міжгалузевого господарського комплексу визначається за встановленням основних галузей (галузей спеціалізації) та галузей, які націлені на забезпечення ефективного функціонування перших.

Сучасна модель територіально-галузевої структури господарства регіону ґрунтується на застосуванні кластерного підходу, що у ринкових умовах господарювання є одним з найбільш ефективних у сфері управління регіонально-просторовим розвитком, оскільки може забезпечити реалізацію так званого "технологічного прориву" в економіці України та її регіонів. У свою чергу, це відображається на галузевих трансформаційних зрушеннях в економіці регіонів, на трансформаційних процесах в соціальной сфері та секторах національної економіки країни.

На думку Соколенко С.І., ключовими пріоритетними напрямками технологічної модернізації економіки країни та її регіонів є [16] "енергоефективність та енергозбереження, ядерні та космічні технології, медичні технології та лікарські засоби, стратегічні інформаційні технології, створення суперкомп'ютерів, розробка їх програмного забезпечення". При цьому підвищується значимість інноваційно-активних підприємств при формуванні кластерних утворень.

Реформування економіки та оптимізація територіально-галузевої структури на кластерній основі веде до виникнення нових форм організації продуктивних сил задля забезпечення більш ефективного розвитку інноваційної складової економіки регіону, а саме: промислових та технологічних парків, бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств, технополісів, інжинірингових та науково-дослідних центрів, деякі з яких є учасниками кластерних утворень.

У зв'язку з цим при сучасній моделі територіально-галузевої структури господарства кластерні утворення можуть включати підприємства галузей господарювання інших територіально-господарських комплексів у як учасників, об'єднаних спільною метою. При цьому, по-перше, економічні межі територіально-гос-

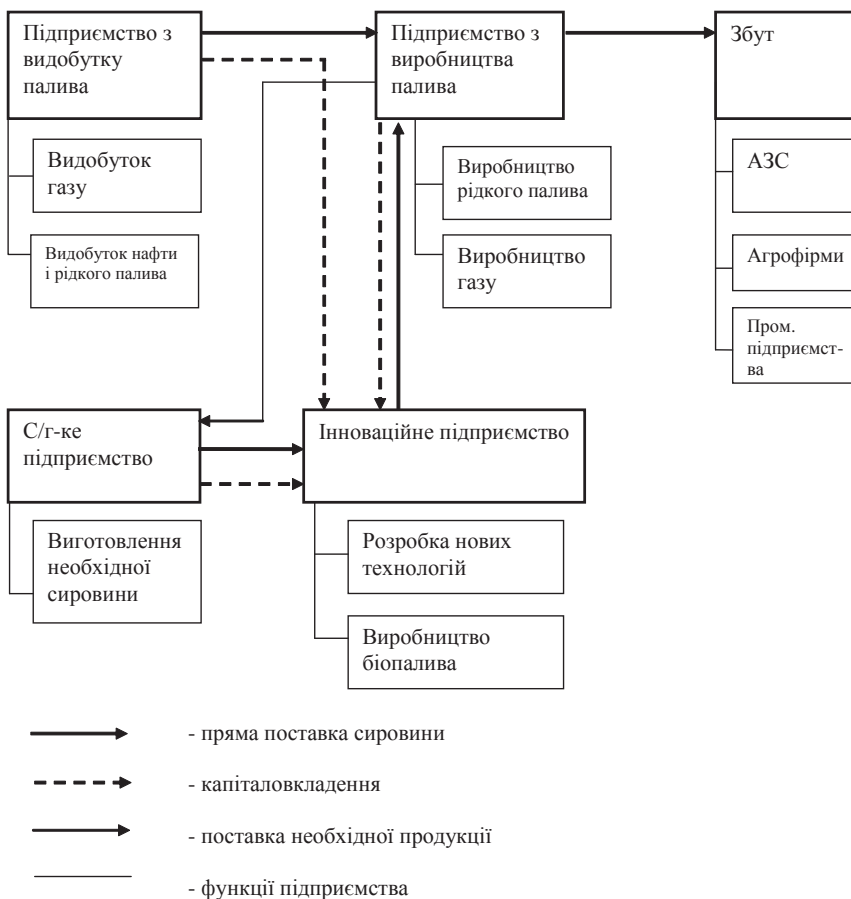


Рис. 2. Склад паливного кластеру регіону [15, с. 16]

подарських комплексів розвиваються. По-друге, посилення міжрегіональної співпраці завдяки розвитку кластерних утворень, зокрема трансграничних, веде до розмивання економічних меж адміністративно-територіальних одиниць.

Ряд суттєвих відмінностей сучасної моделі територіально-галузевої структури господарства регіону від традиційної полягають й у тому, що в основі її формування лежить розрізнення понять "основні (головні) галузі", "базові галузі" та "галузі обслуговування" господарства регіону. На нашу думку, як при традиційній, так і при сучасній моделі основні (головні) галузі формують ядро господарства регіону, тобто визначаються як галузі спеціалізації, що набувають рис пропульсивних галузей економіки регіону.

У свою чергу базові галузі господарства регіону лежать у основі забезпечення функціонування ядра господарства регіону та визначаються в залежності від його галузевої спрямованості. Тобто базові галузі — це ключові галузі, без розвитку яких не можливо обійтись при здійсненні господарської діяльності будь-якого виду. Слід відзначити, що поняття "базові галузі" — це не тотожне поняттю "галузі обслуговування", оскільки останнє включено, як правило, до галузей інфраструктури. Спільною рисою є те, що базові галузі та галузі обслуговування націлені на забезпечення функціонування основних галузей господарства регіону, проте їхня функціональна спрямованість є різною.

Так, наприклад, при формуванні туристсько-рекреаційного кластеру регіону необхідно забезпечити

ефективне функціонування сфери транспорту, тобто "базової галузі" згідно з сучасною моделлю територіально-галузевої структури господарства регіону. Для стабільного розвитку швейних, переробно-харчових кластерів та кластерів біотехнологій необхідним є налагодження просторових взаємозв'язків із підприємствами (аграрними фермами) у сфері сільського господарства (рослинництві та тваринництві), що для цих промислових кластерів набуває рис "базової галузі".

Роль та значення базових галузей господарювання зростає у зв'язку з підвищенням уваги до питань ресурсомісткості продукції, що випускається, зокрема енергомісткості товарів та послуг. Так, електроенергетика виступає як базова галузь при функціонуванні та розвитку деяких хімічних та металургійних кластерів, що об'єднують підприємства енергоємних виробництв. Галузі видобутку різних видів палива паливно-енергетичного комплексу є базовими галузями для гірничошахтних кластерів.

Перехід до формування територіально-галузевої структури господарства регіону на кластерній є вкрай важливим, адже дозволяє врахувати сучасні реалії здійснення господарської діяльності на регіональному рівні, а саме:

- посилення інтенсивності конкуренції на регіональних ринках не тільки товарів та послуг, а й капіталів та ресурсів;

- збільшення впливу з боку факторів зовнішнього середовища, зокрема посилення значущості екологічного фактору господарювання;

- продовження здійснення трансформаційних зрушень в економіці регіонів країни, зокрема за формою власності;

- підвищення ролі та значення паливно-енергетичного сектору у розвитку економіки регіонів країни у зв'язку з активізацією господарських процесів та конкурентних процесів на сировинних ринках.

На думку Соколенко С.І., назріла необхідність технологічної модернізації та формування відповідних інноваційних кластерів не тільки у промисловості, а й в сільському господарстві та сировинному секторі, зокрема щодо використання альтернативних джерел енергії [16]. У цьому напрямку здійснено ряд кроків: сформовано Харківський технопарк "Технополіс", що є кластером альтернативної енергетики, національний інноваційний кластер "Енергетика сталого розвитку" у м. Києві, національний інноваційний кластер "Нові технології природокористування" у Донецькому економічному районі [18].

Слід відзначити, що саме паливно-енергетичний сектор розглядають як один із пріоритетних секторів економіки регіонів для реалізації кластерних ініціатив. Формування кластерних утворень у паливно-енергетичному секторі економіки, по-перше, дозволить здійснити реконструкцію енергетичного господарства ряду регіонів України з подальшою його модернізацією, що позитивно впливатиме на зниження енергозатрат у виробництві не тільки енергоємної продукції.

По-друге, реалізація кластерних ініціатив у цьому секторі економіки на інноваційній основі дозволить комплексно підійти до вирішення проблем енергоефектив-

ності та енергозбереження за рахунок впровадження нових технологій щодо випуску альтернативних видів палива, зокрема біопалива.

У зв'язку з цим у паливно-енергетичному секторі економіки регіону є можливим формування паливних кластерних утворень, приклад яких наведено на рис. 2, кластерів у сфері альтернативної енергетики або ж комплексних паливно-енергетичних кластерів. При цьому паливно-енергетичний кластер слід розглядати як "сукупність підприємств, які забезпечують впровадження енергозберігаючих технологій та активізацію розвитку альтернативних джерел енергії, включаючи вітроенергетику, використання сонячної енергії і геотермальних джерел, а також виробництво біопалива" [13, с. 7].

На регіональному рівні кластерні ініціативи у паливно-енергетичному секторі економіки є пріоритетними для Карпатського, Причорноморського, Придніпровського, Донецького, Північно-Східного й Центрального економічних районів країни, про що свідчать відповідні дослідження [18; 21] та нормативно-правові розробки [13]. Реалізація кластерних ініціатив у цих регіонах країни обумовлена, по-перше, назріванням необхідності здійснення технологічної модернізації енергетичного господарства, по-друге, накопиченням нереалізованого природно-ресурсного та інноваційного потенціалу у цьому секторі економіки регіонів.

Формування територіально-галузевої структури господарства регіону на кластерній основі дозволить підвищити соціально-економічні показники розвитку економіки регіону, зокрема економічної ефективності виробництва та його регіональної конкурентоспроможності, активізувати інноваційні та інвестиційні процеси, посилити міжрегіональну та трансграничну співпрацю.

ВИСНОВКИ

1. Критичний аналіз різних точок зору щодо розуміння поняття "територіальна структура" господарства регіону показав, що єдиного підходу до його визначення немає. Територіальну структуру встановлюють за співвідношеннями тільки галузей господарювання, галузей господарювання у адміністративно-територіальному розрізі країни. З нашої точки зору, територіальну структуру господарства регіону слід розглядати за формами організації його продуктивних сил.

2. Формування територіально-галузевої структури господарства регіону ґрунтується на встановленні певних співвідношень між його міжгалузевими господарськими комплексами. У сучасних конкурентних умовах господарювання формування територіально-галузевої структури регіону слід здійснювати на кластерній основі, виділивши основні галузі (тобто пропульсивні), базові галузі та галузі обслуговування.

3. Кластерні об'єднання слід розглядати як перспективну форму організації продуктивних сил господарства регіону. Суттєва роль кластерних об'єднань у формуванні сучасної територіально-галузевої структури господарства регіону обумовлена можливістю врахування конкурентних умов господарювання та сучасних тенденцій регіонального розвитку. Такий підхід до формування територіально-галузевої структури господарства регіону дозволить підвищити соціально-економічні показники розвитку економіки регіону, зокрема його регі-

ональної конкурентоспроможності та економічної ефективності виробництва.

Література:

1. Бережная И.В. Структура экономики АР Крым в вопросах регионалистики / И.В. Бережная. — Львов: ИРИ НАНУ, 2004. — 152 с.
2. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. — [6-е изд., доп.]. — М.: Институт новой экономики, 2004. — 1376 с.
3. Добровольская О.П. Региональная экономика: учеб. пособ. / О.П. Добровольская. — Симферополь: "Эльиньо", 2007. — 262 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — Т. 1. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.
5. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України": за станом на 10 черв. 2012 р. № 1602-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 25. — Ст. 195. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/print1329903184555673>
6. Закон України "Про державні цільові програми": за станом на Україні 10 черв. 2012 р. № 1621-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 25. — С. 1042. — Ст. 352. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15/print1329903184555673>
7. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики": за станом на 01 лип. 2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 40. — С. 1452. — Ст. 527. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/print1329903184555673>
8. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів": за станом 10 черв. 2012 р. № 2850-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 51. — С. 2662. — Ст. 548. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15/print1330379802643475>
9. Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посіб. / Д.В. Клиновий, Т.В. Пела; за наук. ред. Л.Г. Чернюк. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 728 с.
10. Лишиленко В.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. / В.І. Лишиленко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 325 с.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. д-ра филологич. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. — [11-е изд., стереотипное]. — М.: Издательство "Русский язык", 1977. — 846 с.
12. Постанова Кабінету Міністрів України "Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року": за станом на 02 груд. 2011 р. № 1001 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України — 2006. — № 30. — С. 36. — Ст. 2132 — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF/print1329903184555673>
13. Проект Концепции развития региональных кластеров в Крыму: по состоянию на 26 апр. 2012 г. [Электронный ресурс] / Региональный комитет по экономическим реформам при Совете министров АР Крым. — Режим доступа: http://minek-crimea.gov.ua/news_content.php?mid=7&cid=3065
14. Регіональна економіка: тексти лекцій / [О.В. Ольшанська, М.І. Фащевський, І.В. Білоконь та ін.]; за заг. ред. М.І. Фащевського, О.В. Ольшанської. — К.: КНЕУ, 2009. — 328 с.
15. Рябцев И.В. Топливный кластер [Электронный ресурс] / И.В. Рябцев // Сборник тезисов заседания круглого стола ["Кластеры: история, перспективы, пути развития"], (Мариуполь, 03 дек. 2011 г.) / каф. экономич. теории Приазов. государств. технич. ун-та, ОО "Науч.-технич. общ-во "Приазов. науч. диаспора", Мариуп. отделение Донецкой торгово-пром. палаты и др. — Мариуполь: ПГТУ, 2011. — С. 15—18. — Режим доступа: <http://sustainable-mariupol.org/2011/12/>
16. Соколенко С.І. Кластерний підхід як основа управління регіональним економічним розвитком [Електронний ресурс] / С.І. Соколенко // Матеріали VI між нар. наук.-практ. конф. ["Кластерний підхід до управління та розвитку регіонів"], (Севастополь, 21—22 черв. 2012 р.) / Севастопольська ТПП. — Севастополь: Севастопольська ТПП, 2012. — Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/06/klasternij-pidkhd-yak-tehnologiya-upravlinnya-regionalnim-ekonomichnim-rozvitkom/>
17. Соколенко С.І. Ринкова економіка на основі виробничих кластерів [Електронний ресурс] / С.І. Соколенко // Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президенті України. — 2012. — 04 квіт. — Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/04/rinkova-ekonomika-na-osnovi-virobnichikh-klasteriv/>
18. Соколенко С.І. Структура кластерних систем по регіонах України [Електронний ресурс] / С.І. Соколенко // 2012. — 06 черв. — Режим доступу: <http://ucluster.org/blog/2012/06/struktura-klasternikh-sistem-po-regionakh-ukraini/>
19. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підруч. / Д.М. Стеченко. — К.: Вікар, 2006. — 396 с.
20. Указ Президента України "Про Концепцію державної регіональної політики": за станом на 25 трав. 2001 р. № 341/2001 [Електронний ресурс] / Президент України // Офіційний вісник України. — 2001. — № 22. — С. 20. — Ст. 983. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341/2001/print1329903184555673>
21. Українське кластерне дослідження. 2010. ["Пути кластеризации экономики с целью повышения конкурентоспособности Запорожской области"], (Киев, нояб. 2010 г.) [Электронный ресурс] / Междунар. Фондация содействия рынку, Союз экономистов Украины, Торгово-промышленная палата Украины, ОАО "Укримпэкс". — Киев: ОАО "Укримпэкс", 2010. — Режим доступа: <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study/>
22. Шевчук Л.Т. Розміщення продуктивних сил / Л.Т. Шевчук. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. — 150 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2012 р.